

УГЛЕДНИ ПРИМЕР ОДНОСА ПРЕМА ЛОКАЛНОЈ АРХИТЕКТОНСКОЈ БАШТИНИ

(Ивана Јаношевић, *Нейокрејно културно наслеђе у Намесништву посавском*, Библиотека „Влада Аксентијевић”, Обреновац 2024; 113 страна)

Публикација *Нейокрејно културно наслеђе у Намесништву посавском* трећа је књига Иване Јаношевић у корисном и сваког поштовања вредном циклусу посвећеном непокретној културној баштини Обреновца. Претходне две књиге, које смо имали прилике да прикажемо у овом часопису *Нейокрејно културно наслеђе Палежа и Обреновца: речи, слике и прилике* (2022) и *Обреновачка чаршија: историјска културно-историјска целина* (2023), наишле су на позитивну реакцију стручне и лаичке јавности. Као што смо и у ранијим приказима наводили, систематизовати архивску грађу и документацију за архитектонско наслеђе врло је сложен и захтеван посао. Велики

број извора и разноврсност материјала који доносе информације о стању неког објекта у одређеном временском периоду или догађају у прошлости, захтевају изузетно познавање материје и специфичну врсту стручног знања. Поред наведених књига, Ивана Јаношевић је аутор монографије *Обреновац и његова лица са разгледница* (2019), уредник четвртог зборника *Пулс вароши: прилози за монографију Обреновца* (2004, 2007, 2010, 2018), такђе, један је од приређивача две монографије о Обреновцу (2012, 2018) и аутор три документарна филма о Обреновцу (2011, 2012, 2013).

Књига коју ћемо представити у овом приказу компонована је са следећим потцелинама: „Увод”; „Манастир Св. оца Николаја у Грабовцу”; „Црква брвнара у Орашцу”; „Црква Вазнесења Господњег у Дрену”; „Црква силаска Светог Духа на апостоле у Обреновцу”; „Изводи из рецензија”; „Белешка о аутору”.

Са огромним истраживачким искуством, аутор се суочио са сложеним проблемима прикупљања и презентовања грађе која до сада није била комплетирана и презентована на студиозан начин потребан за научна истраживања. Истовремено, као упусленик библиотеке, ауторка испуњава једну од битних дужности институције: прикупљање и систематизација историјске грађе на простору локалне заједнице. У прошлости смо имали много позива, наређења и молби да се евидентира и систематизује културно благо локалних заједница (а у ту категорију се убраја и историјска грађа). Нажалост, мали број лица у

Србији је успео да се успешно суочи са позивом (који је безброј пута упућиван) за прикупљање историјске грађе у својој општини. Сходно позивима, било је довољно евидентирати историјску документацију и да се дужност према заједници и друштву испуни. Међутим, тако мали корак био је за већину велики и непривлачан редак у пракси. Ивана Јаносевић, ауторка монографије, својим делом отишла је много корака даље од поменутог минималног подухвата који се очекивао од низа генерација из прошлости. Ауторка је прикупила документацију исцрпивши расположиве изворе, потом је исту систематизовала и довела у функционалан однос потребан да велики број историјских чињеница стоје у функционалној вези, јасној лачичкој и стручном читаоцу. Тиме је начинила довољно квалитетан камен темељац за даље истраживање у низу области живота: од историје преко историје уметности до историје архитектуре.

Други вредан елемент књиге, који је ауторка својим карактером и професионалним приступом уградила, је потпуни изостанак потребе за претераном квалификацијом презентоване грађе. Наиме, под притиском јако непродуктивне атмосфере, која влада у научним круговима, истраживачи, који раде у локалним срединама (на терену), потпуно су склоњени са научне позорнице, мада њихов научни допринос чини основу научне грађевине државе и региона. Без свежих и поузданих информација са терена нема квалитетних истраживања. Међутим, у суноврату вредности, који је захватио нашу државу, Балкан и Европу, вредни радници су страдали од грабежи за признањима од којих су оболели научни „центри”. У процесу деградације, они који су били на врху или ближе медијима, успели су да се наметну и заузму, како научну позорницу, тако и медије. А они који „газе блато и смрзавају се на терену”, који идентификују и документују толико битних чињеница наше прошлости и опстанка као културе, остали су потпуно скрајнути, како од јавне видљивости, тако и од јавних признања. Надам се да ће нам блиска будућност донети хитне промене у овим односима. У противном, гледаћемо стране истраживаче који ће радијати на нашим локалитетима и тумачити нам битне чињенице наше прошлости. Време нам је за хитну промену понашања.

Манасијуру Свештој оца Николaja у Грабовцу посвећено је прво поглавље. Овај сакрални

комплекс има статус споменика културе (број СК 1944). До 1865. године имао је статус манастира, када постаје парохиска црква, да би 1928. поново постао манастир. Према предању, манастир је подигао краљ Драгутин Немањић (1252–1316) на имању, које је било у оквиру области са средиштем у Дебрцу, а које је његова супруга Катарина донела као мираз. Манастир је 1521. године порушила отоманска војска. У манастир се враћа живот 1572, када га настављају два калуђера. Манастир бележи аустријски официр Јован Перетић, описујући га као зидану цркву која обитава у шумом зараслој долини. Након Првог српског устанка, манастир је поново порушен да би био обновљен за време владе кнеза Милоша Обреновића. Манастирски конак је обновљен 1843, у који је касније пресељена школа из села Грабовац. Нову манастирску цркву је пројектовао архитекта Светозар Ивачковић, о чему говори запис од 13. фебруара 1887, који је урадио архитекта пописујући пројекте за 14 цркава. Изградњу цркве је 1894. године водио Цветко Митровић из села Папратишта у Македонији. Иконостас је извео Лазар Кршалић из Ваљева, коме је помагала супруга Олга која је била сликарка. Звоник у дворишту манастира урађен је према пројекту Милорада Рувидића, 1902. године. Током Првог светског рата манастирски комплекс је имао велика оштећења која су санирана у међуратном периоду. Други светски рат је донео нова разарања. Велики удар је манастир претрпео 1946, када му је одузето 120 хектара обрадиве земље и шума. Године 1951. поправљен је парохиски дом, а наредне године набављена су два звона. Поправка храма и звоника извршена је 1955. године. Поред наведених података преузетих из монографије, аутор даје обиље корисних докумената за даља истраживања и обимну литературу.

Црква брвнара у Орашцу, селу удаљеном десетак километара од Обреновца, важан је споменик културе (број СК 61) и овом објекту је посвећено друго поглавље књиге. Црква је и својом локацијом сведок наше тешке прошлости; постављена је и данас на скровитом месту. О томе сведочи запис да је парох Добривоје Јеремић, након што су Турци спалили цркву у селу Дрен, побегао са црквом у село Орашац, у једну јаругу зараслу непролазном шумом. У њој је 1807. направио црквицу од прућа да би око 1817. године подигао цркву брвнару. Објекат је доживео неколико

измена, од којих су неке и довеле у питање његове споменичке вредности, али и даље у функцији и радо прихваћен од становништва. Студија о овом објекту обилује писаним подацима, фотодокументацијом и изводима из литературе. Ауторка је обавила огроман посао који већина специјализованих истраживача није у могућности да обави.

Црква Вазнесења Господњег у селу Дрен код Обреновца је споменик културе (СК 1946). На специфичан начин је историјски преплетен са претходно описаним објектом цркве брвнаре у селу Орашац. Црква Вазнесења Господњег је зидани објекат који се налази на месту црквене грађевине уништене 1804. године. Локација је поред некадашњег друма Београд–Дубровник, тако да је била изложена и погледима и намерама путника. Занимљива је сеоска дискусија, која се преноси у књизи, где треба да се постави нова црква. Наиме, становници два суседна села, Орашац и Дрен, спорили су се где треба бити новосаграђена црква, а дебата је трајала од 1891. до 1894. Након одлуке да црква буде саграђена у селу Дрен, 1894. године, предрачун за нови објекат је начињен према пројекту који је, највероватније, радио Јован Илкић. Како нема писаних података о пројектанту цркве, овај закључак је изведен аналогijом са црквом у селу Жлне код Књажевца (аналогijу је извео проф. др Александар Кадијевић), коју су заједнички потписали архитекти Јован Илкић и Александар Бугарски. То је једнобродна грађевина без кубета са полигоналном апсидом, розетом, обликована у веома складним лирским пропорцијама својственим Илкићу. Објекат је сазидао Цветко Митровић са Уба, а иконостас су израдили Витомир Марковић и Иван Павловић из Београда. Црква је освешћена 1897. године и предата на ползу народа. Студија у књизи обилује подацима корисним за све врсте истраживача, на чему треба захвалити ауторки књиге.

Црква силаска Свешћој Духа на айосћоле у Обреновцу је споменик културе (СК 130) и налази се у некадашњем средишту обреновачке чаршије, која је каснијим растом насеља претворена у периферију, у део насеља на излазу према Београду. Црква са звоником доминира насељем, мада је релативно незнатних димензија у односу на објекте грађене у периоду социјалистичке управе. Бојом фасаде и детаљима архитектуре визуелно се издва-

ја из мора равних линија које је донела каснија изградња. Постојећа црква је саграђена на месту пређашње цркве (саграђене 1824. од камена, тј. од материјала пренетог са срушеног манастира Св. Христифора у Мислођину). Мештани тадашњег насеља Палеж, Забрeжје, Бело Поље и Рвати су је користили све док Обреновац није 1860. проглашен за среско место, а 1866. у варошицу. У том процесу се јавила потреба за већим црквеним објектом, што је осведочено записницима о лошем стању цркве и захтевима Министарству просвете за новим објектом. Лицитација за изградњу нове цркве је одржана јануара 1867. године према плану који је, вероватно, начињен у Министарству грађевине. У том периоду у министарству је радило неколико архитеката тако да није могуће поуздано утврдити ко је аутор архитектонског пројекта. Прва литургија је одржана на Св. Илију 1868. године, три дана по завршетку радова. Током Првог светског рата црква је погођена гранатама тако да је торањ у доњем делу оштећен, али није срушен, а окупатор је однео три од четири црквене звона. Црквене иконе су скинуте и сакривене пре доласка окупатора. Црква је обновљена 1922, торањ 1923. године, нови звоник је подигнут 1932, а исте године је додато још једно звоно. Током Другог светског рата црква је коришћена као складиште муниције.

Трећа књига Иване Јаношевић је драгоцен допринос локалној културној баштини на више начина. Најпре, грађом која је прикупљена и систематизована и која даје све елементе потребне за даља истраживања. Форма поглавља је на нивоу веома квалитетног научног прегледног рада који би могао, без икаквих проблема, да буде публикован у већини научних часописа из области друштвених и техничких наука. Умерен и пристојан начин излагања грађе једноставно увлачи читаоца у материју тако да се књига чита у једном даху. Суздржаност у изношењу закључака даје добар пример младим истраживачима како се треба односити према грађи коју имају част да презентују јавности. И наравно, храброст да се у садашњим околностима део живота посвети незахвалном послу прикупљања научне грађе из области културне баштине на терену.

Књигу препоручујем сваком из области заштите културног наслеђа, библиотекама стручних институција и јавним библиоте-

кама у Србији. Књига, не само да пружа неопходне информације сваком ко стасава или се образује у области историје архитектуре и заштите културног наслеђа, већ сасвим си-

гурно може бити инспирација појединцима да исту методологију примене за објекте културне баштине у свом месту. У овом тренутку, књига је допринос вредан сваког поштовања.

Душко Кузовић
дипл. инж. архитектуре
Обреновац
dusko.kuzovic@gmail.com